

NEMES Z. MÁRIÓ

ÚJFAJTA KÉP-SZÖVEG FÚZIÓK

Kérdezett Balázs Imre József

Azáltal, hogy az irodalmi tér egyszerre „online állagú” is lett, megváltoztak a szerzői alak konstruálásának módjai.

■ – *Egyik interjúdban „költészeti boom”-ról beszélsz, amelynek fontos részesei a nyolcvanas években vagy akkortájt született szerzők. Te magad 1982-ben születél, kicsit tehát belülről is látod ezt a bemozdulást. Minek tulajdonítható szerinted a megélénkülés?*

– A „költészeti boom” (melyet én inkább most a harminc alatti-körül korosztályra egyszerűsíténék) esetében két tényezőről van szó, az igény és a potenciál kettősségéről. Idegen tőlem az irodalmi teljesítmény önelvű felfogása, vagyis mindig párbeszédszerű modellekben gondolkodom. Nem lehet mindent minden időben, bizonyos lírai tendenciák csak akkor kerülhetnek fókuszba, ha erre az irodalmi tér ökonómiaja és higiéniaja lehetőséget ad. A 2000-es évek eleje számos nagy sikerű költői pályakezdést eredményezett, miközben az irodalmi érdeklődés fókusza mégis a fiatal próza felé irányult. A fiatal líra ezredfordulós trendjeit a posztmodern rokokó kifejezéssel tudnám leírni, értve ezalatt a könnyedség poétikáját egyfelől, az intellektuális biedermeier másfelől. A könnyedség lírája a populáris kultúra és a hétköznapi életvilág felé való nyitásként lett „mennybe menesztve”, míg az intellektuális biedermeier a vers kultúrátárgy voltát helyezte előtérbe. Mindkét trend bizonyos értelemben eldologiasította a szöveget, vagyis egyfajta kiszolgáló funkciót helyezett előtérbe. Ez a mozgás azonban – párhuzamosan azzal, hogy a fiatal próza nem produkált megfelelően – betöltetlen helyeket (lírai vakfoltokat) hozott létre az irodalmi térben, hiszen egyre erősebb lett az autentikusság iránti vágy, melyet a populáris ironia konjunktúrája és a kulturális „javként” elképzelt versbeszéd elnyomott. Autentikusságon itt nem feltétlenül valami naiv evidenciaeszményt értek, ha-

nem egy olyan törekvést, mely a lírai közlés hitelességének és egzisztenciális komolyságának nyelviileg reflektált visszanyerésére tesz kísérletet. Ez lenne az „utániség költészet” (Bányai János), mely már a minden mindegy állapotán való destruktív kéjelgést is meghaladta. A lírai közvetlenség aktív szétszerelése zajlik, ami azonban egyfajta rezignált újjáépítésként fogható fel. Ez az építkezés legtöbbször „befelé” történik, vagyis a lírai beszéd a család és az intim szféra területeiből kiindulva artikulálja újra a drámai hangsúlyokat. Valószínűleg ezzel magyarázható a pszichologizáló magánmitológia iránti – számos szerzőnél megfigyelhető – érdeklődés is, mely a szubjektum konstruálódását az Én „származástana” felől próbálja felmutatni.

– *Az utóbbi évek pályakezdőinél, különösen a költők esetében jellemző volt a versblogok, internetes oldalak köré történő csoportosulás (Dokk.hu, Telep, Előszeton, Körhinta, Erdélyben a Másnapos Irodalmi Kör vagy a Nappali Menedékhely), te magad is tagja voltál egyik ilyen csoportosulásnak, a Telepnek. Hogy látod, mire használják ezek a csoportok az internetet? Egyszerű kapcsolattartási forma, eszköz – vagy kihatással van esetleg írásmódra, irodalomkonceptiókra is? Mire jó szerinted a nyomtatott, offline formátum? Mi olyant tud a nyomtatott forma, amit az interneten olvasható-nézhető anyagok nem?*

– Az internetes költészeti műhelyek megjelenése elsősorban irodalomszociológiai jelenség, ugyanakkor persze az irodalomfogyasztás mediális struktúrájának átalakulását is jelzi. A Telep-blog online formátuma a műhelymunka megkönnyítését szolgálta, vagyis az irodalmi kávéház/szalon hagyományos színtereinek virtuális másaként működött. Számomra ez már kicsit elkoptatott téma, ezért hosszabb Telepes-nosztalgiazás helyett csupán néhány belátást emelnék ki irodalom és internet kapcsolatát illetően. Azáltal, hogy az irodalmi tér egyszerre „online állagú” is lett, megváltoztak a szerzői alak konstruálásának módjai. Először is sokkal könnyebben lehet egyben látni és követni egyes szerzők teljesítményét, ugyanis az interneten (a „rákeresés”, illetve a szerzői blogok/honlapok miatt) konzerválódó írások rögtön kirajzolják az aktuális oeuvre-t. Vagyis mint olvasó nem vagyok rákényszerítve arra, hogy a folyóiratok esetleges közlései (és értékhangsúlyai) alapján tájékozódjak, és így építsem fel szörványnyomokból a még fiatal és kevésbé kontúros író. Az internet által rögtön a *vershez* férek hozzá, és nem a megjelenés körülményeinek kanonikus szűrőjén át látom a produkciót – vagyis nem egy hatalmi mátrixon keresztül olvasok. Mindez a szöveg- és olvasáscentrikus alternatív kánonok megszorodását segíti elő. Emellett azáltal, hogy az interneten a szerző versen kívüli (irodalmi és nem irodalmi) aktivitását is figyelemmel kísérhetem – és interaktívan mindebe be is kapcsolódhatok –, a szerző „közelebb” is kerül az olvasóhoz. Persze ez a közelség mesterséges, mert a szerző és olvasó együtt generálhatják az internetes reprezentációkat, tehát bizonyos értelemben a szerzői alak egyszerre lesz valódibb és fiktívebb online körülmények között. Ezek a lehetőségek az irodalom demokratikus „továbbíródásának” és nem berekesztődésének jelei, hiszen egy olyan szabadságszinttel gazdagítják a kultúrát, mely nem az eddigi szerkezet eltörlését hangsúlyozza, hanem a meglévő kommunikációs és érzékelési formák közötti újfajta szelekcióhoz (is) vezet.

– *Tanulmányaidban, verseidben érződik, hogy vonzódsz a kísérleti formák iránt. Hajas Tiborról olvastam tanulmányodat, erős vizuális effektusokra épülő, az anyaggal szó szerint kísérletező kiállításról írtál a Roham magazinban, első versesköteted valóban egészen messzire jut abban, amit címe ígér: Alkalmi magyarázatok a húsról. Mit jelent számodra a „kísérleti irodalom” fogalma?*

A kísérleti irodalom helyett Gilles Deleuze és Félix Guattari Kafka-könyvében kifejtett „kisebbségi irodalom”-konceptióra hivatkoznék. (A kísérleti irodalom kifejezésben érzésem szerint túl erősen kísért a (neo)avantgarde antiművészeti felfogása.) A kisebbségi irodalom mindig egy többségi irodalomban nyilatkozik meg, létezésének formája a poétikai parazitizmus és a mimikri. Mindezt most nem valamilyen konkrét (irodalom)politikai kontextusban akarom elhelyezni, csupán arra gondolok, hogy amit én csinálok vagy

csinálni akarok, az belül *is* van és kívül *is* van a hagyományos lírai nyelvek (a többségi irodalom) rendszerén. A megszólalás által rögtön benne vagyok a kultúrámban, és még ha nem is ápolok vele harmonikus viszonyt, úgy tudok belőle kimászni és kompromisszumait feltörni, ha belülről kaparom szét. Mert csak utánzás által lehet hatékonyan elkorcsosulni, hiszen „ha belemásztál valakibe, paradox módon, csak úgy jöhetsz ki, ha még inkább befelé mész” (Borsik Miklós). A kísérleti költészetek hagyományában az zavar, hogy valami rosszul értelmezett (elfojtásból eredő) puritanizmust követve leszűkítik a poétikai mozgásteret, s ezzel – saját intenciójukkal is szembemenve – a költői felbomlás-létesülés szabadságát ássák alá. Én azonban azt gondolom, hogy a nyelvet azáltal lehet „elvezetni a sivatagba” (Deleuze), ha – csalogatásképp – emberi beszédnek álcázom a feltörő zajt. Valami ilyesmit értek kisebbségi lírán, mely egyszerre alanyi és gondolati, mert úgy dobja (fel) az alanyt, hogy mindezt nemcsak reflektáltan elgondolja, hanem végül a gondolatot is magára hagyja a sivatagban. Ezért hallgatom szkeptikusan azokat, akik pl. konceptualitást emlegetnek velem kapcsolatban, mert igen, persze, de a számomra érvényes konceptualitás (és kultúra) olyan, mely van is, meg nincs is, vagyis ami saját állandó meghaladásával építkezik.

– *Többször hallottalak arról beszélni, hogy az elmúlt két-három évtized erősen intertextuális irodalma inspirációiban eléggé kiszámítható, nem eléggé izgalmas. Szerinted milyen inspirációs forrásokat hagyott leginkább kiaknázatlanul a kortárs irodalom? Merre érdemes továbbindulni?*

– A fiatal lírával kapcsolatban korábban már említett autenticitás-igény a kulturális sznobizmussá alacsonyuló mechanikus intertextualitás ellenében (is) formálódott, de ez oda vezetett, hogy a legfiatalabb költők nagy része görcsösen és gyanakodva kezeli a vendégszövegek-allúziók eszköztárát. Mintha jelenleg a „saját” mondat/kép evidenciájának újraalkotása lenne életbe vágó – ezzel párhuzamosan a karakteresen egyéni világok felépítése. Ugyanakkor az általam kisebbséginek nevezett poétika úgy működik, hogy ön-maga egyszerűségét az alkalmiságból eredezteteti, vagyis elemek és formák (szubjektumok és történetek) esetleges együttállásából. Egyfajta roncsköltészet ez, mely a saját mondat evidenciáját preparáció(k) segítségével hozza létre. Mindez pedig az intertextualitás – akár egzisztenciálisnak is nevezhető – revízióját követeli meg, annak hangsúlyozását, hogy a szövegjáték létjáték is egyben.

Aztán itt van a képiség és a vizualitás kérdése, szerintem ez most a legizgalmasabb lehetőség. Részben ez is összefügg az internettel, hiszen a versblogok egyik fontos jellegzetessége, hogy a verseket belevonják a képek kultúrájába, vagyis újfajta kép-szöveg fúziókat állítanak elő, melyek az olvasást is átalakítják. Sem az olvasásban, sem az írásban nem lehet kikerülni a képi tapasztalatot, hiszen már a költő is több képet néz, mint amennyit olvas. Ennek a jelenségnek a megértéséhez nem elégségesek az irodalomkritikai szakma hagyományos retorikai alapú eszközei – meggyőződésem, hogy egy kortárs lírakritikusnak egyszerre kell képzőművészeti, filmes és képtudományos képzettséggel rendelkezni, hogy fel tudja tárni a kép- és szövegekultúrát egyaránt reflektáló mai vers mechanizmusát. Hiszen itt van például Kele Fodor Ákos *Textolátia* című kötete, amely többek között a képvers-hagyomány felélesztésén fáradozik, vagy k. kabai lóránt *Klórja*, mely annak kiváló példája, hogy az utóbbi időben mennyire „képtudatosak” lettek a kortárs kötetek, mennyire fontos és jelentésgeneráló egy lírakötet vizuális megalkotottsága. De említhetném a *Roham* magazin vagy vajdasági *Symposion* lapszámaint is, hiszen ezekben az orgánumban kép és szöveg esztétikailag egyenrangú – és nem illusztratív – viszonyban áll egymással. Részben ezektől a jelenségektől motiválva-izgatva második („szövegalapú”) verseskötetem idei megjelenése után azt tervezem, hogy képzőművészekkel együttműködve egy teljesen kevert médiumú kötetet adjak ki, vagyis egy olyan „képregényesített” versválogatást, mely nem díszítményként alkalmazza a grafikát, hanem kép és szó közti termékeny feszültségeken alapul.